

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

ЛЄВОЧКІНА Світлана Владиславівна

УДК 811.111'373.2:821.111-312.9 Гуїн(043)

**ЛІНГВОКОГНІТИВНІ АСПЕКТИ ОНІМІВ
У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ В ЖАНРІ ФЕНТЕЗІ
(на матеріалі творів Урсули Ле Гуїн)**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі англійської філології та методики навчання англійської мови Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Жаботинська Світлана Анатоліївна,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
кафедра англійської філології
та методики навчання англійської мови,
професор.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Воробйова Ольга Петрівна,
Київський національний лінгвістичний
університет,
кафедра англійської філології і філософії мови
імені професора О.М. Мороховського,
завідувач кафедри;

кандидат філологічних наук, доцент
Гнаповська Людмила Вадимівна,
Сумський державний університет,
кафедра іноземних мов Навчально-наукового
інституту бізнес технологій «УАБС»,
завідувач кафедри.

Захист відбудеться “3” квітня 2019 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.133.08 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

Із дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. М. Тимошенка, 13-б.

Автореферат розіслано “___” лютого __ 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. П. Калитюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертацію присвячено дослідженню лінгвокогнітивних засад онімів, або власних назв (ВН), в англomовних творах жанру фентезі, представленим творами Урсули Ле Гуїн.

Дисертація належить до ономастичних лінгвістичних студій, давня традиція яких сягає праць Платона і Аристотеля. Проте як самостійна мовознавча галузь ономастика остаточно сформувалася лише в середині минулого століття (Т. В. Топорова). При цьому її основними напрямками стали загальна ономастика та літературна ономастика. Проблемами *загальної ономастики* (О. В. Суперанська, В. М. Калінкин, Д. І. Руденко, О. О. Бурикін, В. В. Слабоуз, К. Уїлсон) є визначення онімів, особливості їхньої семантики, взаємодія онімів і апелятивів, переклад онімів (Т. О. Головачева, М. Ю. Дерябіна, Д. І. Єрмолович, М. А. Захарова, О. В. Кравченко, І. Є. Пенська, Т. В. Чуб, О. В. Шерстюкова). У загальній ономастиці надається різнобічний аналіз ВН: фонетичний (Н. С. Львова, М. Нельсон), структурно-типологічний (Т. І. Крупеньова, В. О. Лазарева, А. В. Соколова); семантичний (Н. М. Пасік), функціонально-стилістичний (Д. В. Дергач, В. І. Ільченко, О. В. Климчук, М. Р. Мельник, Л. Г. Шеремет), діахронічний (Л. В. Гнаповська), лінгвокультурологічний (О. О. Фоменко) тощо. У *літературній ономастиці* об'єктом аналізу стають ВН, ужиті в художньому тексті – прозовому (О. Г. Горбачова, Г. І. Мельник, Н. В. Мудрова, С. М. Пак, О. П. Панова) або поетичному (С. М. Співак, К. С. Федотова). Основні питання літературної ономастики стосуються класів літературних онімів, техніки їхнього створення, текстотвірних функцій ВН та ін. (В. М. Калінкин, О. Ю. Карпенко, В. В. Слабоуз, О. І. Фоякова). Із загальною та літературною ономастикою межує *теорія прецедентності*, спрямована на вивчення ВН, пов'язаних із загальновідомими особами або ситуаціями, а також із загальновідомими текстами (М. С. Алексеєва, Ю. А. Блінова, Т. В. Макгауен, О. А. Метелева, Л. П. Родіонова, К. А. Флейшер).

В українській лінгвістиці проблеми загальної та літературної ономастики посідають помітне місце. Праці українських лінгвістів присвячені з'ясуванню особливостей реального українського ономастикону та літературних онімів (Ю. О. Карпенко, Л. Белей, А. В. Лупол, Т. В. Стасюк, О. С. Стрижак, Г. В. Шотова-Ніколенко), а також проблемам передавання ВН у перекладі художніх творів українською (Н. С. Колесник, Г. П. Лукаш та ін.).

Серед дискусій, які точаться в загальній та літературній ономастиці, одне з провідних місць посідає обговорення значення ВН, започатковане філософами (А. Гардінер) та підхоплене лінгвістами (М. В. Горбаневський, В. М. Калинин, Ю. О. Карпенко, В. П. Нерознак, В. А. Ніконов, О. В. Суперанська, Л. В. Ююкіна та ін.). Дослідники розглядають ВН і як асемантичні дейктики (О. Єсперсен, О. В. Суперанська) і як «промовисті» імена (М. Нельсон), що мають сигніфікативне (Л. В. Гнаповська), конотативне (О. А. Живоглядів, Є. С. Отін, О. І. Соколова, О. В. Філатова) і символічне значення (Т. С. Олійник) та реалізують у художньому тексті свій експресивний стилістичний потенціал (В. Бейкер, О. А. Бірюкова, І. Б. Воронова, Н. В. Павлюк, О. О. Порпуліт, А. О. Сивцова). Таким потенціалом наділені, зокрема, ВН, вживані в текстах фентезі (О. О. Барбанюк, Г. В. Плотнікова)

та близьких до них текстах наукової фантастики (М. В. Кузнецова, С. А. Мусаєва, Л. В. Опренко). У наявних роботах розглядаються структурно-семантичні та стилістичні властивості цих жанрово залежних ВН, форма яких сприяє розкриттю їхнього значення. Взаємодія форми і значення ВН перебуває у полі зору сучасних лінгвокогнітивних ономастичних студій (Є. О. Белозерова, О. В. Борисович, Л. В. Гнаповська, О. Ю. Карпенко, В. Ю. Неклесова, С. М. Пак, К. О. Паршина, К. Ресегл, С. М. Співак). Однак ці дослідження не поширюються на оніми фентезійного тексту. Їхня лінгвокогнітивна природа аналізується в нашій дисертації.

Актуальність теми дослідження зумовлена її сучасною міждисциплінарною проблематикою, яка перебуває на перетині ономастики, теорії художнього тексту, теорії номінації та когнітивної лінгвістики. На відміну від реальних ВН, літературні ВН, залишаючись здебільшого мотивованими, зберігають безпосередній зв'язок з інформацією про свого носія (тобто, зі своїм референтним значенням), що дозволяє скласти уяву про те, як саме створюється літературна ВН та які ознаки її референта маніфестуються в його імені. Ці ознаки є складниками когнітивних, або поняттєвих, структур, що слугують підґрунтям мовних форм, які досліджуються когнітивною лінгвістикою. Алгоритм застосування рекурентних когнітивних структур у творенні ВН художнього тексту може бути з'ясований завдяки сучасному методологічному доробку когнітивної теорії номінації.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дисертацію виконано в межах комплексної теми «Теорія когнітивно-дискурсивних досліджень мови й мовлення», що розробляється науково-дослідною лабораторією когнітивно-дискурсивних досліджень у Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького (лабораторію створено за наказом ректора ЧНУ від 25.12. 2014 р.).

Метою дослідження є з'ясування лінгвокогнітивних засад творення власних назв, ужитих в англomовних фентезійних текстах У. Ле Гуїн, присвячених Чарівній країні Земномор'я. Для досягнення цієї мети в роботі розв'язуються такі **завдання**:

- визначити формально-семантичні особливості онімів як таких, а також функціональні особливості літературних онімів у художньому тексті;
- розробити теоретичну схему лінгвокогнітивного аналізу онімів у художніх творах У. Ле Гуїн з урахуванням загальних положень когнітивної теорії номінації та спеціальних технік лінгвокогнітивного аналізу, запропонованих у семантиці лінгвальних мереж та в семантиці прототипів;
- застосувати розроблену теоретичну схему аналізу для побудови концептуальної матриці ЧАРІВНА КРАЇНА ЗЕМНОМОР'Я, яка систематизує текстові референти у художніх творах У. Ле Гуїн;
- розробити систему коефіцієнтів, які уможливають визначення онімної щільності різних ділянок концептуальної матриці ЧАРІВНА КРАЇНА ЗЕМНОМОР'Я;
- з'ясувати типи ономасіологічних / когнітивних моделей, ужитих для творення онімів на кожній з ділянок зазначеної концептуальної матриці;
- зробити висновки щодо закономірностей залучення певних концептуальних структур до творення літературних онімів у текстах у жанрі фентезі.

Об'єктом дослідження слугує ономастикон фентезійних творів У. Ле Гуїн, представлений одно- та декількакомпонентними ВН. **Предметом** вивчення є лінгвокогнітивні засади творення цих ВН.

Матеріал дослідження – 929 ВН, а також 7976 прикладів їхніх вживань у тексті – отримано в результаті суцільної вибірки з тетралогії У. Ле Гуїн “*The Earthsea Quartet*”, представленої романами “*The Wizard of Earthsea*”, “*The Tombs of Atuan*”, “*The Farthest Shore*” та “*Tehanu*” (загальний обсяг – 691 стор.).

Мета, завдання, та предмет дослідження визначають його **методологічний апарат**, до складу якого входять поняття і методики, розроблені в теорії номінації та в когнітивній лінгвістиці. Поняттями теорії номінації є *значення знака*, його *внутрішня форма* як фрагмент (мотиватор) значення, об'єктивований у *зовнішній формі* знака, а також *ономасіологічна структура / модель*, що упорядковує внутрішню форму знака (О. О. Потєбня, М. Докуліл, О. С. Кубрякова). Лінгвокогнітивними теоріями, методики яких залучено для аналізу, є семантика лінгвальних мереж (С. А. Жаботинська) та семантика прототипів (Е. Рош, Дж. Лакофф, А. Вежбицька, Дж. Тейлор). Доробок *семантики лінгвальних мереж* використовується: а) для структурування концептуальної матриці ЧАРІВНА КРАЇНА ЗЕМНОМОР'Я, яка систематизує текстові референти ВН; б) для побудови ономазіологічних структур ВН на підставі базисних пропозиціональних схем (БПС). Поняття *теорії прототипів* застосовуються: а) для визначення центрального та периферійного статусу виокремлених ономазіологічних моделей, які застосовуються у позначенні окремих референтних груп; б) для визначення центрального та периферійного статусу БПС, залучених до створення ономазіологічних моделей онімів – як асоційованих із певними групами образів, так і онімів цілісного художнього тексту. Положення теорії прототипів доповнюються *кількісним аналізом*, що є також засадничим для визначення запропонованих у дисертації *коефіцієнтів онімної щільності*, які демонструють ступінь концентрації і вживання ВН на ділянках певних референтних груп.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в ній *уперше* запропоновано аналіз літературних ВН, наданий з позицій когнітивної теорії номінації, яка інтегрує низку сучасних лінгвокогнітивних концепцій. Номінативний простір онімів – систему текстових референтів (художніх образів) – *уперше* структуровано у вигляді багаторівневої матричної концептуальної моделі. У роботі *вперше* встановлено систему зв'язків між референтними значеннями груп онімів та їхньою внутрішньою формою. До побудови ономазіологічних моделей ВН *уперше* залучено систему БПС, визначених у семантиці лінгвальних мереж. *Методологічно новою* є система розроблених нами коефіцієнтів онімної щільності, які є показниками онімної активності на різних ділянках художнього тексту та які демонструють сюжетну вагомість окремого образу або групи образів.

Наукова новизна роботи відбита у **положеннях, винесених на захист**:

1. ВН є лексичними одиницями, які мають форму і зміст. Незмінюваною змістовою ознакою онімів є те, що позначуваний ними референт є специфічним, наділеним індивідуальними рисами. Такий референт може бути унікально-специфічним та контекстуально-специфічним. Змінюване референтне значення онімів, які позначають контекстуально-специфічні об'єкти, належить до плану

мовлення, а незмінюване референтне значення онімів, які є іменами унікально-специфічних об'єктів, належить до плану мови. Крім того, до плану мови належить та частина значення будь-якої ВН, котра зумовлює її приналежність до певного семантичного типу. Оніми літературного тексту завжди мають незмінюване, унікально-специфічне референтне значення.

2. Референтне значення літературної ВН конституюється всією інформацією, наданою в тексті про носія цієї ВН. Така інформація ототожнюється з художнім образом. У фентезійному художньому тексті присутня система образів, яку можна представити за допомогою багаторівневої матричної моделі, де вся концептосфера (інформація про Чарівну країну Земномор'я) членується на домени (гомогенні тематичні простори), а домени членуються на парцели й субпарцели (тематичні простори і суб-простори доменів), які містять інформацію про носія / носіїв ВН.

3. Кожна тематична частина (домен, парцела, субпарцела) концептуальної матриці ЧАРІВНА КРАЇНА ЗЕМНОМОР'Я має різну онімну щільність, залежну від кількості ВН та їхньої рекурентності в тексті, що є свідченням важливості відповідного текстового референта або групи референтів для художнього твору.

4. Кожна тематична частина (домен, парцела, субпарцела) концептуальної матриці ЧАРІВНА КРАЇНА ЗЕМНОМОР'Я пов'язана з ВН відповідних текстових референтів через внутрішню форму онімів: у їхніх ономасіологічних структурах, створених на різних кроках концептуальної деривації, присутні предикати певних БПС, які репрезентують часткову інформацію про визначену референтну групу.

5. Багаторівнева концептуальна матриця ЧАРІВНА КРАЇНА ЗЕМНОМОР'Я є номінативним простором для ВН текстових референтів. На його різних ділянках ономасіологічні структури ВН виявляють різний ступінь активності, Сукупність ВН на цих ділянках, а також усі ВН художнього тексту можна вважати прототипною номінативною категорією, де одні ономасіологічні структури ВН є прототипними, центральними, а інші – периферійними з різним ступенем наближення до центру.

Теоретична значущість дисертації полягає в тому, що її положення та висновки є суттєвим внеском у загальну ономастику (тлумачення ВН як лексичних одиниць із референтним значенням, яке може бути унікально-специфічним і контекстуально-специфічним), і в когнітивно орієнтовану літературну ономастику (моделювання інформації художнього твору як багаторівневої матриці; установлення онімної щільності її ділянок; розгляд внутрішньої форми мотивованої ВН як фрагменту інформації про її носія; побудова ономасіологічної структури ВН за алгоритмічним принципом; з'ясування типовості ономасіологічних структур ВН для певних груп текстових референтів художнього твору).

Практична цінність дослідження зумовлена можливістю використання його положень і висновків в університетських курсах лексикології англійської мови (розділ «Власні назви»), стилістики англійської мови (розділи «Інтерпретація художнього тексту», «Стилістична семасіологія»). Крім того, результати дослідження можуть бути використані у розробленні спецкурсів із когнітивної лінгвістики, когнітивної теорії тексту та літературної ономастики. Матеріали дисертації можуть сприяти осучасненню змісту дисертаційних, магістерських та бакалаврських робіт із філологічних спеціальностей.

Апробація роботи відбулася на 15 конференціях, у тому числі 11 міжнародних: «Функциональная лингвистика: язык в современном обществе» (Симферополь, 1998), «Cognitive / Communicative Aspects of English» (Черкаси, 1999), «Мова і культура» (Київ, 2000, 2001, 2002), Міжнародна лінгвістична конференція «Функциональная лингвистика: язык в современном обществе» (Ялта, 2001), VII Міжнародна наукова конференція «Пред'явлення світу в гуманітарних дискурсах XXI століття» (Луганськ, 2008), Третя міжнародна наукова конференція «Когнітивно-прагматичні дослідження професійних дискурсів» (Харків, 2011), XII Международная заочная научно-практическая конференция «Развитие науки в XXI веке» (Харьков, 2016), Міжнародна наукова конференція УАКЛіП «Когнітивна лінгвістика в міждисциплінарному контексті: теорія і практика (Черкаси, 2016), «Urgent Problems of Philology and Linguistics» (Будапешт, Угорщина, 2018); 4 *всеукраїнських* Всеукраїнська наукова філологічна конференція «Проблеми сучасної англо-американської філології. Лінгвістичні та літературознавчі аспекти» (Черкаси, 1998), Перша всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція «Сучасна філологія, методика викладання іноземних мов та теорія і методика професійної освіти у міжнародному просторі мови і культури» (Черкаси, 2012), Всеукраїнська науково-практична заочна конференція «Сучасні лінгвістичні студії XXI століття» (Житомир, 2016), Всеукраїнська науково-практична конференція «Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук» (Запоріжжя, 2018).

Публікації. Основні положення й результати дослідження викладено в 7 одноосібних статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України (3,51 др. арк.), 1 статті у зарубіжному науковому фаховому виданні (0,55 др. арк.), у 7 статтях у наукових виданнях України (2,91 др. арк.) і в 10 тезах доповідей на наукових конференціях (1,43 др. арк.). Загальний обсяг публікацій – 8,4 др. арк.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, списку джерел фактичного матеріалу та додатків, які містять таблиці з результатами кількісного аналізу даних. Загальний обсяг роботи – 315 стор., із них – 203 стор. тексту. До тексту дисертації включено три рисунки і п'ять таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «*Власні назви як об'єкт лінгвістичного аналізу*» надається визначення ВН та їхніх типів, зазначаються спільні та відмінні риси ВН та апелятивів, аналізується проблема значення ВН, у тому числі літературних онімів, розглядаються особливості функціонування ВН у художньому тексті. Окремою темою є когнітивні аспекти теорії номінації, на підставі яких розробляється методологічний апарат дослідження онімів у фентезійних текстах У. Ле Гуїн.

В ономастиці як самостійній лінгвістичній галузі, що вивчає власні назви, останні визначаються як слова або словосполучення, які пишуться з великої літери, іменують індивідуальний об'єкт і функціонують як граматичне ціле. ВН вивчаються в контексті загальної та літературної ономастики. Загальна ономастика, зосереджена переважно на ВН реального ономастикону, розглядає питання щодо особливостей їхньої форми, значення та функцій, їхнього походження, їхніх класифікацій,

перетворення загальних назв на власні (відоме як онімізація), перетворення власних назв на загальні (відоме як апелятивація) тощо.

Центральною проблемою загальної ономастики є значення ВН, тлумачення якого варіює від заперечення його наявності у ВН як дейктика до твердження про його насиченість у ВН як знака конкретного референта. Існування протилежних точок зору не виключає однак можливості їхнього об'єднання: ВН, наприклад, антропонім, може не мати власного, закріпленого за ним значення і в кожній ситуації бути іменем нового референта. Інформація про цей референт, що є достатньо насиченою, стає референтним значенням ВН. У нашій роботі визнається наявність у ВН референтного значення і уточнюється теза щодо його змінюваності. Якщо референт ВН є контекстуально-специфічним, то референтне значення ВН є змінюваним, мовленнєвим. Якщо референт ВН є унікально-специфічним (імена відомих людей, географічних об'єктів, подій тощо), то референтне значення ВН є незмінюваним, мовно-системним.

У літературній ономастиці студіюються ВН унікально-специфічних референтів, представлених художніми образами літературного тексту, які і стають референтними значеннями ВН. Дослідники вивчають функціонування онімів у текстах різних жанрів, аналізують ономастичний простір (сукупність ВН) у тексті або текстах конкретного автора, визначають функції ВН у художньому творі, де стильова ознака ВН відбиває авторську інтенцію, залежну від жанру. Типовою рисою жанру фентезі є наявність мотивованих, «прмовистих» ВН, які виконують номінативну, характеризувальну, інформативну, художньо-стилістичну та текстотвірну функції. У нашій роботі запропоновано комплексне лінгвокогнітивне дослідження ВН у фентезійному тексті, представленому творами У. Ле Гуїн про Чарівну країну Земномор'я. Теоретичними засадами дослідження слугують положення когнітивної теорії номінації, доповнені доробком таких сучасних лінгвокогнітивних концепцій, як семантика лінгвальних мереж (С. А. Жаботинська) та теорія прототипів (Е. Рош, Дж. Лакофф, А. Вежбицька, Дж. Тейлор).

Згідно з положеннями когнітивної теорії номінації, поняттями, залученими до номінативного процесу, є *значення знака* (інформація, яка підлягає означуванню / яка активується знаком), його *внутрішня форма* (О. О. Потебня) як частина значення, репрезентована у *зовнішній, матеріальній формі* знака, а також *ономасіологічна структура / модель* (М. Докуліл, О. С. Кубрякова), яка визначається також як *номінативна структура / модель* (С. А. Жаботинська) і яка упорядковує внутрішню форму знака на підставі пропозиції, один з елементів якої (логічний суб'єкт або логічний предикат) стає ономасіологічним базисом, тобто головним поняттям, а інший елемент стає ономасіологічною ознакою, що характеризує базис. Внутрішня форма, структурована ономасіологічною моделлю, позначається також терміном *номінативне значення* (С. А. Жаботинська). Ономасіологічна / номінативна модель репрезентує когнітивну структуру. У семантиці лінгвальних мереж когнітивні номінативні структури відтворюються за допомогою базисних пропозиціональних схем (БПС), представлених п'ятьма типами: буттєві БПС (квалітативна, квантитативна, локативна, темпоративна схеми та схема способу буття), акціональні БПС (схеми стану / процесу, контактної дії та каузації), ідентифікаційні БПС (схеми персоніфікації, класифікації та характеристизації),

посесивні БПС (партитивна схема та схеми інклюзивності і власності), компаративні БПС (схеми тотожності-метаморфози, схожості-аналогії та подібності-метафори). Якщо одна із таких схем залучена до номінативного процесу, то її складники набувають статусу ономасіологічного базису та ономасіологічної ознаки. У номінативному процесі до однієї БПС можуть додаватися інші, що зумовлює концептуальну деривацію, супроводжувану формальною деривацією знака.

Відповідно до семантики лінгвальних мереж, надання ВН референту репрезентовано БПС персоніфікації, що є підставою для ономасіологічної моделі оніма: «Х-індивід (базис) є PS-персоніфікатор / ВН [.....] (ознака)». Частина інформації, включеної до референтного значення мотивованої ВН, запозичується до її внутрішньої форми, де ВН-персоніфікатор експлікує одну або декілька характеристик носія імені. Такі характеристики визначаються за допомогою предикатів різних БПС – буттєвих, акціональних, посесивних, ідентифікаційних та компаративних. При цьому ВН можуть бути одно- та декількапредикатними.

За припущенням, особливості предикатних ознак, маніфестованих у внутрішній формі ВН, залежать від належності цієї ВН до певної тематичної групи текстових референтів. У дисертації такі групи визначаються шляхом систематизації інформації про текстові референти за допомогою концептуальної моделі. Підставою для її побудови слугує положення семантики лінгвальних мереж щодо упорядкування багаторівневих концептуальних мереж (де позначені зв'язки між поняттєвими вузлами) і матриць (де ці зв'язки залишаються імплікованими). У дисертації інформація про текстові референти ВН упорядковується за допомогою багаторівневої матриці. На першому рівні уся ця інформація, визначена як концептосфера, членується на домени (тематичні групи референтів ВН). На другому рівні у межах доменів виокремлюються парцели (групи текстових референтів, які мають схожі ознаки). На третьому рівні, у межах парцели, представлено референтні концепти та метаконцепти (групові концепти), маніфестовані ВН, які є мотивованими і немотивованими. У внутрішній формі мотивованих ВН надається часткова інформація про референтний концепт.

Загалом, лінгвокогнітивний аналіз онімів у фентезійному тексті У. Ле Гуїн здійснюється за теоретичною схемою, яка складається з п'яти етапів.

На першому етапі вибудовується багаторівнева концептуальна матриця ЧАРІВНА КРАЇНА ЗЕМНОМОР'Я, яка систематизує текстові референти.

На другому етапі визначається онімна щільність доменів і парцел цієї матриці, які відрізняються за кількістю референтів ВН і за кількістю самих ВН, яка може не збігатися з кількістю референтів, оскільки типовою для референтів є наявність у них декількох ВН (наприклад, Світова Гора: *the Hill of the Place, the Hill of the Tomb, the Holy Place*) або декількох варіантів однієї ВН (наприклад, *the Hill of the Place, the Hill*). Онімна щільність залежить від трьох показників – коефіцієнтів онімної варіативності, референтної частотності та онімної частотності.

Коефіцієнт онімної варіативності (k_{ov}) показує усереднену кількість ВН і їхніх варіантів для одного текстового референта у складі конкретного домену або конкретної парцели. Цей коефіцієнт, що має відношення до художньо-стилістичної функції ВН, вираховується за формулою:

$$k_{ov} = n : R$$

де R – загальна кількість референтних концептів, які входять до складу домену (парцели), а n – загальна кількість ВН (і їхніх варіантів) для цих референтів.

Коефіцієнт референтної частотності (k_{rf}) показує усереднене число застосувань у тексті імені (імен) одного референта, що входить до складу конкретного домену (парцели). Цей коефіцієнт, релевантний для референтної когерентності тексту і для сюжетної проміантності його образів, встановлюється за формулою:

$$k_{rf} = f : R$$

де R – загальна кількість референтних концептів, що входять до складу домену (парцели), а f – кількість уживань у тексті різних варіантів ВН цих референтів.

Коефіцієнт онімної частотності (k_{of}) – усереднена частотність уживання в тексті одного варіанта ВН референта – є показником активності застосування онімів для опису сутностей, які конституують домен або парцелу. Цей коефіцієнт, пов'язаний із номінативною функцією онімів у тексті, визначається за формулою:

$$k_{of} = f : n$$

де f – кількість уживань ВН у тексті, а n – загальна кількість самих ВН.

Разом абсолютні кількісні показники та коефіцієнти онімної варіативності, референтної частотності й онімної частотності є індикаторами онімної щільності доменів і парцел, тобто того, наскільки активно задіяні оніми в описі референтних сутностей, які конституують домен або парцелу.

На **третьому етапі** аналізу визначаються немотивовані й мотивовані ВН. До останніх віднесені ті, що пов'язані зі своїм референтним значенням через внутрішню форму. Далі внутрішня форма вмотивованих ВН розглядаються на предмет заповнення позиції «PS-персоніфікатор» в ономасіологічній структурі «X-індивід (базис) є PS-персоніфікатор / ВН [.....] (ознака)». Таке заповнення є результатом концептуального зсуву різних предикатів БПС у позицію «PS-персоніфікатор». Специфіка зсувів зумовлює вмотивованість ВН на підставі семантичного звуження, метонімії або метафори.

Умотивованість на підставі семантичного звуження є результатом концептуального зсуву БПС класифікації; наприклад:

- **КЛАСИФІКАЦІЯ → ПЕРСОНІФІКАЦІЯ**: X-індивід (базис) є PS [= X є CL-класифікатор] (ознака): *the Priestess* / ім'я жриці /, *the Dragon* / ім'я дракону /.

Умотивованість на підставі метонімії є результатом концептуальних зсувів БПС квалітативності, квантитативності, інклюзивності, власності, партитивності, темпоративності, локативності, контактної дії, каузації, стану / процесу, схожості / аналогії, тотожності. Наприклад:

- **ЛОКАТИВНІСТЬ → ПЕРСОНІФІКАЦІЯ**: X-індивід (базис) є PS [= X є ТАМ-місцевість] (ознака): *Re Albi* / чаклун із міста Ре Альбі /, *Gont Port* / чаклун із порту Гонт /, *Aihal of Gont* / чаклун Айхал з острова Гонт /.

Умотивованість на підставі метафори є результатом концептуального зсуву БПС подібності. Наприклад:

- **ПОДІБНІСТЬ → ПЕРСОНІФІКАЦІЯ**: X-індивід (базис) є PS [= X-компаратив є начебто МТ-корелят] (ознака): *Apple*, *Daisy*, *Lark* / імена людей /.

Умотивованість може бути також комплексною. Наприклад, метафора + метонімія:

- (ПОДІБНІСТЬ + ЛОКАТИВНІСТЬ) → ПЕРСОНІФІКАЦІЯ: Х-індивід (базис) є PS [X-компаратив є начебто МТ-корелят + X є ТАМ-місцевість] (ознака): *Enderfulcon of Roke* / Сокол-сапсан з острова Рок – ім'я мага /.

На **четвертому етапі** ВН аналізуються за кількістю предикатів, які стають ознаками референта у внутрішній формі оніма. Її ономасіологічна модель може бути одно-, дво-, три- та чотирипредикатною. Наприклад:

- КЛАСИФІКАЦІЯ → ПЕРСОНІФІКАЦІЯ: Х-індивід (базис) є PS [=X є CL-класифікатор] (ознака); звуження значення: *the Mage* / ім'я мага /, *the Spells* / заклинання /.
- (КЛАСИФІКАЦІЯ + ЛОКАТИВНІСТЬ) → ПЕРСОНІФІКАЦІЯ: Х-індивід (базис) є PS [= X є CL-класифікатор + X є ТАМ-місце / місцевість] (ознака); звуження значення + метонімія: *the Gontish River* / річка на острові Гонт /.
- ((КЛАСИФІКАЦІЯ + КВАЛІТАТИВНІСТЬ) + ЛОКАТИВНІСТЬ) → ПЕРСОНІФІКАЦІЯ: Х-індивід (базис) є PS [= (X є CL-класифікатор + X є ТАКИЙ) + X є ТАМ-місцевість] (ознака); звуження значення + метонімія: *the New Palace in Havnor*.
- ((((КЛАСИФІКАЦІЯ + КВАЛІТАТИВНІСТЬ) + КВАНТИТАТИВНІСТЬ) + ЛОКАТИВНІСТЬ) → ПЕРСОНІФІКАЦІЯ: Х-індивід (базис) є PS [= (((X є CL-класифікатор) + X є ТАКИЙ) + X є СТИЛЬКИ) + X є ТАМ-місцевість] (ознака); звуження значення + метонімія: *the Seven Great Ports of the Archipelago* / Сім Славетних Портів Архіпелагу /.

На **п'ятому етапі** сукупність ВН референтів, які входять до складу парцели або домену концептуальної матриці ЧАРІВНА КРАЇНА ЗЕМНОМОР'Я, розглядається як прототипна категорія номінативних форм. Зважаючи на положення семантики прототипів, віднесення членів такої категорії до центральних або периферійних здійснюється на підставі кількісно визначеної продуктивності окремих номінативних типів, які ідентифікуються за БПС, ужитою у внутрішній формі оніма. На цьому етапі за допомогою кількісного аналізу встановлюється також, які ономасіологічні моделі – з одним, двома, трьома чи чотирма предикатами – домінують у складі онімної ознаки. При цьому встановлюється характер зв'язку між поняттєвою специфікою парцели / домену та превалюванням певного номінативного типу, до якого належать відповідні оніми.

У **другому розділі «Номінативний простір ономастикону у творах Урсулі Ле Гуїн»** з'ясовуються когнітивні засади творення ВН. Зміст фентезійного тексту структурується як багаторівнева концептуальна матриця, ділянки якої містять інформацію про референти ВН. Ці ділянки аналізуються на предмет їхньої онімної щільності та переліку ономасіологічних структур у внутрішній формі ВН. Ономасіологічні структури досліджуються за кількістю предикатів у ономасіологічній ознаці та за кроками концептуальної деривації, вжитими для творення ВН. Сукупність ономасіологічних структур ВН, суміжних із певною ділянкою номінативного простору ЧАРІВНА КРАЇНА ЗЕМНОМОР'Я, а також із усім цим простором, розглядається в термінах теорії прототипів. Як підсумок, робиться

висновок про зв'язок між референтним значенням «промовистих» ВН, характерних для фентезійних текстів, та внутрішньою формою цих ВН.

Концептуальна матриця ЧАРІВНА КРАЇНА ЗЕМНОМОР'Я має чотири домени: ЧАРІВНИЙ СВІТ (парцели: «Чародійники», «Школа чарівників», «Чародійництво», «Засоби чародійництва», «Чарівні тварини», «Чарівні рослини»), ЗВИЧАЙНИЙ СВІТ (парцели: «Панство», «Простолюдини», «Тварини», «Артефакти»), ВІРУВАННЯ (парцели: «Божества», «Об'єкти поклоніння», «Свята та обряди») та ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ (парцели: «Землі», «Водні об'єкти», «Зірки, сузір'я»).

У дисертації здійснюється послідовний аналіз кожного із зазначених доменів за включеними до них парцелями. При цьому аналіз парцели містить: а) короткий опис змісту художніх образів, асоційованих із відповідними референтами ВН; б) розгляд номінативних значень цих ВН (їхньої структурованої внутрішньої форми) у плані кількості предикатів БПС, залучених до творення ВН та співвіднесених із номінативними процесами (семантичним звуженням, метонімією та метафорою); в) установлення прототипних та периферійних номінативних моделей для парцели. Наприклад, домен ЧАРІВНИЙ СВІТ, парцела «Школа чарівників».

Парцела «Школа чарівників». Школа чарівників (*the School, the School on Roke, the School of Wizardry, the School for Wizards, the House of the Wise, the Great House on Roke, the Great House, the House, the House on Roke*) уособлює найдосконаліше мистецтво чародійництва. Школа розташована на о. Рок (*the School on Roke, the Great House on/of Roke, the House on Roke*) і з усіх боків захищена від загрози нападу ворогів і сил стихії міцними кам'яними стінами та магією. Острів Рок вважається островом мудреців, а Великий будинок (*the Great House*) на території Школи – це осередок чародійництва. У центрі, на території маленького дворика Школи чарівників росте велетенська горобина, центр Світобудови, коріння якої зруйнувало мармурові плити. Хоча Школу видно з усіх боків, увійти до неї не просто: вхід охороняє Майстер Вартовий, і потрапити сюди можна, лише назвавши своє Істинне Ім'я.

У Школі чарівників є Бібліотека (*the Room of Shelves*), де зібрані давні знання чародійництва та магії, а також є Зал із каміном для святкувань (*the great Hearth Hall*). За традицією, Школа має свята двічі на рік: у день Зимового сонцестояння і в День найдовшої ночі. Мешканці Школи, учні і майстри, живуть у маленьких просто обставлених кімнатах. У їдальні Школи стоїть довгий стіл (*the Long Table*), за який може сісти необмежена кількість людей.

Школу чарівників очолює Верховний маг Земномор'я, якого обирають таємним голосуванням і який має бути ззовні, не зі Школи чарівників. Мистецтву чародійництва навчають дев'ять магів, кожен з яких спеціалізується на певному аспекті магії. Хлопчики приходять навчатися мистецтву чародійництва до Школи чарівників з усіх куточків Архипелага. Лише тут можна опанувати вище мистецтво магії, стати справжнім майстром-чарівником. Новачки (*prentices*) навчаються різним мистецтвам декілька років. Згодом, отримавши посох, вони стають дипломованими чарівниками (*sorcerers*) і врешті-решт – справжніми магами (*mages*).

Біля Школи чарівників розташовані два наймогутніші центри чарівництва – Іманентний Гай (*The Immanent Grove*), куди з Майстром Путівником можуть потрапити лише ті студенти, які отримали посохи, та Пагорб Рок / Світова Гора –

священне місце, на якому учням заборонено практикувати різні трюки або справжні перетворення, аби не порушити Рівновагу у Всесвіті.

Усі 12 ВН на позначення Школи чарівників (*the School, the School on Roke, the School of Wizardry, the School for Wizards, the House, the House of the Wise, the Great House, the House on Roke, the Great House on Roke, the Room of Shelves, the Great Hearth Hall, the Long Table*) є мотивованими. Їхнє номінативне значення структурується одно-, дво- та трипредикатними ономазіологічними моделями.

Однопредикатна модель базується на схемі класифікації:

- КЛАСИФІКАЦІЯ → ПЕРСОНІФІКАЦІЯ (2 ВН): X-індивід (базис) є PS [= X є CL-класифікатор] (ознака); звуження значення: *the School, the House*.

Двопредикатні моделі в кількості чотирьох на першому кроці деривації мають схему класифікації, до якої на другому кроці приєднуються схеми інклюзивності, квалітативності, локативності та партитивності:

- (КЛАСИФІКАЦІЯ + ІНКЛЮЗИВНІСТЬ) → ПЕРСОНІФІКАЦІЯ (4 ВН): X-індивід (базис) є PS [= X є CL-класифікатор + X-контейнер має вміст] (ознака); звуження значення + метонімія: *the House of the Wise, the School for Wizards, the School of Wizardry, the Room of Shelves*.
- (КЛАСИФІКАЦІЯ + КВАЛІТАТИВНІСТЬ) → ПЕРСОНІФІКАЦІЯ (2 ВН): X-індивід (базис) є PS [= X є CL-класифікатор + X є ТАКИЙ] (ознака); звуження значення + метонімія: *the Great House, the Long Table*.
- (КЛАСИФІКАЦІЯ + ЛОКАТИВНІСТЬ) → ПЕРСОНІФІКАЦІЯ (2 ВН): X-індивід (базис) є PS [= X є CL-класифікатор + X є ТАМ-місцевість] (ознака); звуження значення + метонімія: *the School on Roke, the House on Roke*.
- (КЛАСИФІКАЦІЯ + ПАРТИТИВНІСТЬ) → ПЕРСОНІФІКАЦІЯ (1 ВН): X-індивід (базис) є PS [= X є CL-класифікатор + X-ціле має PR-частину] (ознака); звуження значення + метонімія: *the Hearth Hall*.

Трипредикатна ономазіологічна модель утворена на основі тричленного концептуального ланцюга, де на першому кроці деривації застосовується схема класифікації, на другому кроці – схема квалітативності, а на третьому кроці – схема локативності:

- ((КЛАСИФІКАЦІЯ + КВАЛІТАТИВНІСТЬ) + ЛОКАТИВНІСТЬ) → ПЕРСОНІФІКАЦІЯ (1 ВН): X-індивід (базис) є PS [= (X є CL-класифікатор + X є ТАКИЙ) + X є ТАМ-місцевість] (ознака); звуження значення + метонімія: *the Great House on Roke*.

Підсумок. Усі 12 ВН, які позначають референти парцели «Школа чарівників», є мотивованими. Номінативне значення мотивованих ВН формується на першому, другому або третьому кроці концептуальної деривації. Оними, в яких номінативне значення має двопредикатні ознаки, домінують.

У творенні ВН на позначення Школи чарівників прототипним концептуальним зсувом є «(Класифікація + Інклюзивність) → Персоніфікація» (33,33% від загальної кількості мотивованих назв – 12). Периферію-1 утворюють концептуальні зсуви «Класифікація → Персоніфікація» (16,66%), «(Класифікація + Локативність) → Персоніфікація» (16,66%), «(Класифікація + Квалітативність) → Персоніфікація» (16,66%). Периферія-2 представлена поодинокими прикладами. Номінативні значення ВН об'єктивуються за допомогою внутрішньої форми, яка

активує референтне значення на підставі семантичного звуження (2 ВН) та шляхом семантичного звуження + метонімії (10 ВН).

Серед ономасіологічних ознак, які додаються до ономасіологічного базису, прототипним предикатом є класифікатор (12 ВН). Менш уживаними є предикати БПС інклюзивності (4 ВН) та локативності (3 ВН). Предикати інших БПС задіяні у поодиноких випадках. Схемою, залученою до творення онімів на другому і третьому кроках концептуальної деривації, є локативна БПС. Таким чином, у творенні ВН Школи чарівників найчастіше застосовується інформація про належність референта до певного роду об'єктів (школа, дім, кімната, стіл тощо). Іншими мотиваційними ознаками є якість (велич) школи, її місцезнаходження (на о. Рок), ті, хто там навчаються (чарівники, мудреці) і те, чому їх навчають (чарівництво).

Аналіз парцел кожного з доменів концептуальної матриці ЧАРІВНА КРАЇНА ЗЕМНОМОР'Я завершується зведеними підсумками, які також включають порівняння парцел за їхньою онімною щільністю. Ці підсумки є такими.

У домені **ЧАРІВНИЙ СВІТ** (парцели «Чародійники», «Школа чарівників», «Чародійництво», «Засоби чародійництва», «Чарівні істоти», «Чарівні рослини») найбільшу онімну щільність має парцела «Чародійники», що домінує за коефіцієнтами онімної варіативності (k_{ov}) і референтної частотності (k_{rf}). У межах домену у структурі мотивованих онімів налічується від одного до чотирьох предикатів (ономасіологічних ознак), приєднаних один до одного на різних кроках концептуальної деривації. Найуживанішими є ВН з одно- та двопредикатними ономасіологічними моделями. У творенні ВН на позначення мешканців і об'єктів Чарівного світу прототипними концептуальними зсувами є «Класифікація → Персоніфікація», «(Класифікація + Локативність) → Персоніфікація» та «(Класифікація + Контактна дія) → Персоніфікація». При цьому типовими ономасіологічними ознаками стають предикати БПС класифікації, локативності, контактної дії та квалітативності із домінуванням класифікації. Ознакою, присутньою на всіх чотирьох кроках концептуальної деривації, є локативність. Таким чином, внутрішня форма ВН референтів чарівного світу характеризує їх за класом сутностей, до якого вони належать; за їхнім місцем у Земномор'ї; за діями, які здійснюють вони або які здійснюються з ними та за притаманними їм якостями. Типовим зв'язком між референтним значенням оніма та його внутрішньою формою є семантичне звуження + метонімія.

У домені **ЗВИЧАЙНИЙ СВІТ** (парцели «Панство», «Простолюдини», «Тварини», «Артефакти») за трьома коефіцієнтами онімної щільності домінує парцела «Панство», що пояснюється сюжетним навантаженням образів духовенства, королів та принців Чарівної Країни. Художні образи цього домену позначені ВН, в ономасіологічних моделях яких налічуються від одного до чотирьох ознак – предикатів БПС. Оніми, які мають двопредикатні ознаки, переважають. В ономасіологічних моделях онімів прототипними концептуальними зсувами є «(Класифікація + Локативність) → Персоніфікація» та «Класифікація → Персоніфікація». Прототипним предикатом є класифікатор. Дещо меншу частотність демонструють предикати локативності, квалітативності, подібності, власності та інклюзивності. Тим самим ВН найчастіше характеризують своїх носіїв за класом сутностей, до яких вони належать, за їхнім місцезнаходженням, за їхніми

характерними якостями, за їхньою метафоричною подібністю до інших об'єктів або істот та їхнім вмістом (що характерно для духовних артефактів). У номінативних техніках домінує семантичне звуження + метонімія.

У домені **ВІРУВАННЯ** (парцели «Божество», «Об'єкти поклоніння», «Свята та обряди») найбільшу онімну щільність має парцела «Божество». Ключовим референтом цієї парцели є Давні Сили Землі – значуще для кожного мешканця Земномор'я поняття, що має магичність і силу. Номінативне значення ВН, які позначають референти домену ВІРУВАННЯ, є переважно мотивованим. Їхня мотивація базується на одно-, дво- та трипредикатних моделях із домінуванням однопредикатних та двопредикатних. У творенні ВН на позначення референтів домену ВІРУВАННЯ прототипним концептуальним зсувом є «Класифікація → Персоніфікація». Прототипною БПС, яка бере участь у номінації, є схема класифікації, віднесення референтів до певного класу вірувань. Суттєву роль відіграють також ознаки інклюзивності та квалітативності. Ознака інклюзивності, об'єктивована у внутрішній формі ВН, представлена інформацією про зміст, суть свят та обрядів. Для Давніх Сил Землі характерною рисою, маніфестованою у ВН, є їхні якісні характеристики. У створенні ВН свят, обрядів та об'єктів поклоніння ознаками в номінативній структурі стають частинацілого або власність, що має власника. Зв'язок між референтним значенням ВН та її внутрішньою формою представлений переважно семантичним звуженням + метонімією.

У домені **ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ** (парцели «Землі», «Водні об'єкти» та «Зірки, сузір'я») найбільшу онімну щільність демонструє парцела «Землі», утворена референтними концептами, які власне і конституують топофон Чарівної країни з його територіями та поселеннями. Номінативне значення мотивованих ВН структурується ономасіологічними моделями, які мають один, два, три та чотири кроки деривації. При цьому домінують одно- та двопредикатні ономасіологічні моделі. У творенні ВН на позначення об'єктів природного середовища прототипними концептуальними зсувами є «Класифікація → Персоніфікація» та «(Класифікація + Локативність) → Персоніфікація». У концептуальній деривації найуживанішою БПС є схема класифікації, яка супроводжується БПС локативності, подібності та квалітативності. Класифікатор специфікує тип номінованого референта, локативний предикат уточнює його місцезнаходження, кваліфікатор надає інформацію про якість об'єкта, а метафоричний корелят, як правило, уподібнює неживий об'єкт живому, що типово для назв зірок та сузір'їв. Найчастотнішою номінативною технікою є семантичне звуження + метонімія.

Загалом, з-поміж чотирьох доменів концептосфери **ЧАРІВНА КРАЇНА ЗЕМНОМОР'Я** найбільшу онімну щільність має домен ЧАРІВНИЙ СВІТ, що є природним для жанру фентезі. Референтні значення ВН активуються за допомогою внутрішньої форми на підставі семантичного звуження, метонімії та метафори або на підставі їхнього поєднання. Найчастіше у внутрішній формі ВН фігурує поєднання семантичного звуження з метонімією. Поширеними також є власне метонімія, власне семантичне звуження та власне метафора. В ономасіологічних моделях найбільш залученим до творення ономасіологічної ознаки є предикат БПС класифікації, що вживається, насамперед, на першому кроці деривації. Частотним є

також вживання предикатів БПС локативності, квалітативності та подібності, а також предикатів акціональних та посесивних схем.

Тим самим типовою властивістю внутрішньої форми ВН є присутність у ній *класифікатора*: він надає інформацію про належність референта до певного класу: це різні соціальні та професійні класи представників чарівного або звичайного світів, види об'єктів поклоніння та свят, види природних об'єктів та територій, які утворюють топофон країни. Класифікатор, уведений до складу внутрішньої форми оніма, виконує важливу інформативну функцію розрізнення того, «хто є ким» і «що є чим». Важливу інформативну функцію у складі оніма виконує також *локатив*, який вказує на місцезнаходження чи місце походження референта. Суттєвою ознакою у структурі ВН є *квалітативи*, тобто якісні характеристики. Так, образи чарівників посилюються експлікованою у ВН інформацією про їхню зовнішність, вік, подвиги, мудрість та безсмертя, представники панства характеризуються шляхом згадки про їхню велич, божественність та відроджуваність. Давні Сили Землі як об'єкт поклоніння поєднуються з поняттями святості й темряви. За інформацією, наданою у ВН Школи чарівників, читач дізнається про її розмір. ВН заклинань інформує про їхню силу, ВН драконів – про їхню давність та велич. Для земель і територій суттєвими характеристиками є розмір, довжина, для водних об'єктів – віддаленість. Ознакою, представленою у ВН і суттєвою для розкриття образів драконів, чародійників та простих людей, є їхня діяльність, представлена *акціональним предикатом*: узурпаторство та володарювання драконів, чаклування чародійників, повсякденна праця простих людей. Низка яскравих «промовистих» імен створена на підставі БПС *подібності-метафори*, що типово для ВН чародійників, простолюдинів, водних об'єктів та зірок / сузір'їв. Так, мешканці Чарівної країни порівнюються з птахами, тваринами та рослинами; водні об'єкти порівнюються з об'єктами живої та неживої природи або з людьми; зірки та сузір'я уподібнюються людям, тваринам, коштовностям та іншим артефактам. Уведення до ономасіологічної структури ВН ознак інклюзивності, власності та партитивності, які репрезентують *посесивні відношення* між сутностями, є характерним насамперед для парцел «Панство», «Артефакти» та «Свята та обряди». Так, у ВН панства (світської шляхти) експлікується інформація про те, чим володіє носій імені. Для імен матеріальних та духовних артефактів характерною є ознака приналежності комусь або знаходження у чомусь. У ВН свят та обрядів експлікована інформація про їхній зміст, про сутність свята чи обряду. У створенні ВН на позначення вірувань та свят і обрядів важливим є зазначення їхньої частини або їхнього цілого, а також їхньої належності комусь.

Отже, у номінативному значенні ВН, які іменують референти концептосфери ЧАРІВНОЇ КРАЇНИ ЗЕМНОМОР'Я, відбита інформація про художні образи, які належать до різних доменів і відрізняються своїми характеристиками. Типовою для всіх доменів є творення ВН шляхом уведення до їхньої внутрішньої форми тріади ознак «класифікація – локативність – квалітативність», що свідчить про універсальність такого кластеру ознак для онімів досліджуваного фентезійного тексту. При цьому локативна ознака може додаватися на будь-якому дериваційному кроці творення імен, що свідчить про важливість ВН як дієвого засобу конструювання уявного простору чарівного світу.

ВИСНОВКИ

Засадничим для цього дослідження є положення, за яким референтне значення ВН включає всю надану в художньому тексті інформацію про її референта. Така інформація формує художній образ. У дисертації виокремлення тематичних груп текстових референтів, наділених ВН, відбувається за допомогою багаторівневої матричної концептуальної моделі, де інформація про Чарівну країну Земномор'я розглядається як концептосфера, членована на домени і парцели (тематично гомогенні групи образів), що містять референтні концепти (інформацію про конкретних референтів) та метаконцепти (інформацію про однорідну групу референтів), позначені ВН. За результатами дослідження, концептосфера ЧАРІВНА КРАЇНА ЗЕМНОМОР'Я конституюється доменами ЧАРІВНИЙ СВІТ (парцели: «Чародійники», «Школа чарівників», «Чародійництво», «Засоби чародійництва», «Чарівні тварини», «Чарівні рослини»), ЗВИЧАЙНИЙ СВІТ (парцели: «Панство», «Простолюдини», «Тварини», «Артефакти»), ВІРУВАННЯ (парцели: «Божества», «Об'єкти поклоніння», «Свята та обряди») та ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ (парцели: «Землі», «Водні об'єкти», «Зірки, сузір'я»).

Домени та їхні парцели мають різний ступінь онімної щільності, залежної від кількості референтів у складі домену або парцели та кількості ВН цих референтів. За онімною щільністю (насиченістю тексту онімами) перше місце посідає домен ЧАРІВНИЙ СВІТ, друге – домен ЗВИЧАЙНИЙ СВІТ, третє місце поділяють домени ВІРУВАННЯ і ПРИРОДНЕ СЕРЕДОВИЩЕ. Онімна щільність зазначених доменів узгоджується зі змістом фентезійного тексту, що розповідає про Чарівну країну Земномор'я з її територіями, чарівними рослинами і тваринами, з її мешканцями, які вірують у силу магії, створюють чарівні артефакти і користуються ними.

Переважає більшість ВН текстових референтів є мотивованими. Як свідчать дані аналізу, умотивованість ВН відбувається шляхом суміщення внутрішньої форми ВН та її референтного значення на підставі семантичного звуження, метонімії, метафори та їхнього поєднання. Процес номінації відбувається на різних кроках концептуальної деривації. У структурі ономазіологічних моделей налічується від однієї до чотирьох ознак (предикатів БПС), при цьому найактивніше використовуються моделі з одним або двома предикатами. Прототипні концептуальні зсуви забезпечуються БПС із предикатами класифікації, локативності, квалітативності та подібності, серед яких найчастотнішою є схема класифікації. До прототипу примикають предикати акціональних та посесивних схем. Тобто, ВН текстового референта насамперед указує на його клас, на місце його знаходження або походження, на його якісну ознаку, що може бути метафоричною, на дію, виконувану ним або з ним та його належність комусь або чомусь.

Перспективою подальшого дослідження є розбудова методики аналізу для суміщення обсягів інформації, представленої у структурі референтного значення літературного оніма та у його внутрішній формі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці у наукових фахових виданнях України

1. Левочкина С. В. Концепт «дракон» в произведениях Урсулы Ле Гуин. *Мова і культура: наук. журнал* / гол. ред. Д. С. Бураго. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2001а. Вип. 3. Т. II. С. 104 – 109.
2. Левочкина С. В. Роль фитонимов в создании мифопоэтических образов в произведениях Урсулы Ле Гуин. *Мова і культура: наук. журнал* / гол. ред. Д. С. Бураго. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2002. Вип. 4. Т. IV. С. 161 – 168.
3. Левочкина С. В. Множинна номінація фентезійних персонажів (когнітивний аспект). *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Слов'янська філологія*. Чернівці: Рута. 2007. Випуск 356 – 359. С. 153 – 157.
4. Левочкина С. В. Особливості номінації образів чарівників у фентезійному циклі Земномор'я Урсули Ле Гуїн. *Пред'явлення світу в гуманітарних дискурсах XXI століття*: зб. наук. праць VII Міжнародної наукової конференції (Луганськ, 22-23 квітня 2008 р.). *Наукові записки Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Філологічні науки*. Луганськ: "Альма-матер". 2008. Вип. VII. Т. III. С. 208 – 217.
5. Левочкина С. В. Деякі аспекти когнітивної теорії номінації. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки: зб. наук. праць (Пріоритети германського і романського мовознавства)* (Луцьк, 5-7 червня 2009 р.). *Серія "Філологічні науки: Мовознавство"*. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки. 2009. Вип. 5. С. 266 – 270.
6. Левочкина С. В. Семантика власних назв. *Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки*. Черкаси: ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2009. Випуск 169. С. 168-175.
7. Левочкина С. В. Функції власних назв у художньому тексті. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Кам'янець-Подільськ: «Аксіома», 2012. Випуск 29. С. 21– 24.

Праці у зарубіжних наукових фахових виданнях, що входять до міжнародної наукометричної бази Scopus

8. Левочкина С. В. Власні назви у творах Урсули Ле Гуїн: процедура лінгвокогнітивного аналізу. *Science and Education a New Demention. Philology, Urgent Problems of Philology and Linguistics* (Budapest, on 28th October, 2018). VI (53). Issue 182. P. 36 – 39.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації (матеріали конференцій):

9. Метафорический символизм имен собственных в произведениях Урсулы ле Гуин. *Знак. Символ. Образ*. Выпуск второй. Тезисы докладов и сообщений научного семинара по проблемам современной семиотики (Черкасы, декабрь 1997г.). Черкасы: ЧГУ, 1997. С. 32.
10. Левочкина С. В. Міфологема «дракон» у творчості Урсули ле Гуїн. *Проблеми сучасної англо-американської філології. Лінгвістичні та*

літературознавчі аспекти: тези Всеукр. наук. філол. конф. (Черкаси, травень 1998). Черкаси: ЧПІ, 1998. С.21–22.

11. Левочкина С. В. Функционирование онимов в жанре «фэнтэзи» (на материале произведений Урсули ле Гуин). *Функциональная лингвистика: язык в современном обществе*: материалы Междунар. лингв. конф. (Симферополь, октябрь 1998). Симферополь, 1998д. С.90 – 91.

12. Левочкина С. В. Концепт «Древне Мовлення» у творах циклу Земномор'я Урсули Ле Гуїн: (когнітивно-ономастологічний аспект). *Матеріали Третьої міжнародної наукової конференції «Когнітивно-прагматичні дослідження професійних дискурсів»* / ред. І.С. Шевченко. Харків: Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2011. С. 76 – 80.

13. Левочкина С. В. Текстотвірна функція власних назв у художньому тексті. *Сучасна філологія, методика викладання іноземних мов та теорія і методика професійної освіти у міжнародному просторі мови та культури*: матеріали I Всеукр. науково-практ. Інтернет-конф. (Черкаси, 14 березня 2012). Черкаси: ФОП Велівченко В. О., 2012. С. 53 – 55.

14. Левочкина С. В. Реалізація архетипного концепту «тінь» у тетралогії «Земномор'я» У. Ле Гуїн. *«Сучасні лінгвістичні студії XXI століття»*: матеріали Всеукр. науково-практ. заоч. конф. / зб. наук. праць / за заг. ред. І. В. Зорницької, О.О.Хорошун. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. С. 48 – 51.

15. Левочкина С. В. Реалізація ідеонімів у фентезійному тексті. *Сборник статей научно-информационного центра «Знание»*: матеріали XII междунар. заоч. науч-практ. конф.: «Развитие науки в XXI веке» 3 част, г. Харьков: сб. со статьями (уровень стандарта, академический уровень). Харьков: научно-информационный центр «Знание», 2016. С.97 – 100.

16. Левочкина С. В. Ономастикон художнього твору: процедура концептуального аналізу. *Когнітивна лінгвістика в міждисциплінарному контексті: теорія і практика*. Матеріали Міжнар. наук. конф. УАКЛіП / ЧНУ імені Богдана Хмельницького, Черкаси, 8-10 жовтня 2016 р.: відп. ред. С.А.Жаботинська. Черкаси: Видавець ФОП Гордієнко Є.І., 2016. С.50.

17. Левочкина С. В. Власні назви на позначення концепту «Божество» у творах Урсули Ле Гуїн. *Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (Запоріжжя, 19-20 жовтня 2018) / М-во освіти і науки України, Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2018. С. 53 – 57.

18. Luevochkina S. V. Conceptual Analysis of Proper Names. *International Conference and Summer School: Cognitive / Communicative Aspects of English*: матеріали міжнарод. конф. і літньої школи (Черкаси, травень 1999) / Cherkassy State University. Cherkassy: Cherkassy State University, 1999. P. 62 – 63.

***Праці, які додатково відображають результати дисертації
(інші нефахові видання)***

19. Левочкина С. В. Концептуальний аналіз порівняння в семантиці зоонімів (на матеріалі творів У. Ле Гуїн). *Гуманітарний Вісник. Серія: Іноземна філологія. Частина 1 (Проблеми сучасної лінгвістики)*. Черкаси: ЧПІ, 1998а. С. 127 – 131.

20. Левочкина С. В. Оними в текстах произведений У. Ле Гуин. *Придніпровський науковий вісник. Серія: Філологія*. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 1998в. №59. С. 25 – 34.

21. Левочкина С. В. Фреймовий аналіз онимов в текстах жанра «фентези» (на матеріалі произведень Урсули ле Гуїн). *Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки*. Черкаси: ЧДУ. 1998г. Вип. 7. С.66 – 75.

22. Левочкина С. В. Пространство человеческого бытия и объекты природы в произведениях Урсулы Ле Гуин. *Мова і культура: наук. журнал / гол. ред. Д. С. Бураго*. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2000. Вип. 2. Т. I. С. 72 – 80.

23. Левочкина С. В. Смыслообразующая функция онимов в текстах жанра «фентези». *Функциональная лингвистика: язык в современном обществе: материалы междунаrod. лингв. конф. (Ялта, октябрь 2001)*. Ялта, 2001б. С.152 – 154.

24. Левочкина С. В. Концептуальна структура антропонімів: фрейм негативного героя (на матеріалі жанру фентезі). *Наукові записки. Серія: Мовознавство. Ономастика Ч. 2*. Тернопіль: ТДПУ, 2003. Вип.1. С.148– 151.

25. Левочкина С. В. Власні назви на позначення образів духовенства у фентезійному творі: процедура аналізу. *Функциональная лингвистика: сб. науч. работ / Крымский республиканский институт последипломного педагогического образования / науч. ред. А. Н. Рудяков. № 5*. Симферополь, 2013. С. 223 – 226.

АНОТАЦІЯ

Левочкина С. В. Лінгвокогнітивні аспекти онімів у художньому тексті в жанрі фентезі (на матеріалі творів Урсули Ле Гуїн). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Київський університет імені Бориса Грінченка МОН України, 2018.

Дисертацію присвячено дослідженню лінгвокогнітивних засад онімів, або власних назв (ВН), в англomовних творах жанру фентезі, представленим творами Урсули Ле Гуїн. Матеріал дослідження – 929 ВН, а також 7976 прикладів їхніх вживань у тексті – отримано в результаті суцільної вибірки з тетралогії У. Ле Гуїн “*The Earthsea Quartet*”, представленої романами “*The Wizard of Earthsea*”, “*The Tombs of Atuan*”, “*The Farthest Shore*” та “*Tehanu*”.

Методологічний апарат дослідження включає поняття і методики, розроблені в теорії номінації та в когнітивній лінгвістиці. Поняттями теорії номінації є значення знака, його внутрішня форма як фрагмент (мотиватор) значення, об’єктивований у зовнішній формі знака, а також ономаціологічна структура / модель, що упорядковує внутрішню форму знака. Лінгвокогнітивними концепціями, методики яких залучено для аналізу, є семантика лінгвальних мереж (С. А. Жаботинська) та семантика прототипів (Е. Рош, Дж. Лакофф, А. Вежбицька, Дж. Тейлор). Доробок семантики лінгвальних мереж використовується: а) для структурування концептуальної матриці ЧАРІВНА КРАЇНА ЗЕМНОМОР’Я, яка систематизує текстові референти ВН; б) для побудови ономаціологічних структур ВН на підставі базисних

пропозиціональних схем (БПС). Положення теорії прототипів застосовуються: а) для визначення центрального та периферійного статусу виокремлених ономазіологічних моделей, які застосовуються у позначенні окремих груп художніх образів; б) для визначення центрального та периферійного статусу БПС, залучених до створення ономазіологічних моделей онімів – як асоційованих із певними групами образів, так і онімів цілісного художнього тексту. Положення теорії прототипів доповнюються кількісним аналізом, що є також засадничим для визначення запропонованих у роботі коефіцієнтів онімної щільності, які демонструють ступінь концентрації і вживання ВН на ділянках певних груп художніх образів.

Ключові слова: власна назва, фентезі, лінгвокогнітивний аналіз, концептосфера, матрична модель, домени, парцели, внутрішня форма власної назви, ономазіологічна структура, базисні пропозиціональні схеми.

ABSTRACT

Levochkina, S. V. Cognitive linguistic aspects of onyms in the fantasy literary text (the data of Ursula Le Guin's novels) – Qualification research paper. Manuscript.

Dissertation for a Candidate Degree in Philology (PhD): Speciality 10.02.04 “Germanic Linguistics”. Borys Grinchenko Kyiv University, Ministry of Education and Science of Ukraine, 2018.

This dissertation studies cognitive linguistic foundations of onyms, or proper names (PN), in the fantasy literary text represented by the novels of Ursula Le Guin.

The dataset is represented by 929 PN and by 7976 cases of their use in Ursula Le Guin's tetralogy *“The Earthsea Quartet”* (the novels *“The Wizard of Earthsea”*, *“The Tombs of Atuan”*, *“The Farthest Shore”* and *“Tehanu”*). To study the naming mechanisms used in coining onyms by the author, this enquiry employs a complex theoretical framework aimed to solve a number of particular tasks. This framework includes conceptions and research techniques developed in the theory of naming and in cognitive linguistics. The conceptions of the theory of naming are the meaning, the inner form as a fragment of meaning (motivator) exposed in the outer, material form of a linguistic expression, and the onomasiological structure that arranges the inner form (O. O. Potebnya, M. Dokulil, and E. S. Kubryakova). The linguistic theories whose methods are borrowed into the analysis are Semantics of Lingual Networks (S. A. Zhabotynska), and Semantics of Prototypes (E. Rosch, A. Wierzbicka, G. Lakoff, and J. Taylor). The findings of Semantics of Lingual Networks are used: a) to structure the conceptual matrix for THE MAGIC LAND OF EARTHSEA mental space; this matrix arranges the system of textual referents that possess PN; b) to build onomasiological structures of these PN. The basic principles of the Theory of Prototypes are employed: a) to define the central and peripheral statuses of the onomasiological structures applied in PN that belong to particular groups of textual referents; b) to establish the central and peripheral statuses of the basic propositional schemas (BPS) that structure onomasiological models of onyms – those that belong to particular groups of textual referents, and the onyms of the whole

text. The Semantics of Prototypes issues are substantiated with quantitative analysis which is also foundational for developing the coefficients of onyms' density. Such coefficients demonstrate concentration of PN on certain groups of textual referents. The results of this study can be summarized in the following conclusions.

In the fantasy novels by Ursula Le Guin, the referential meanings of onyms are represented with a multi-level conceptual matrix, where the entire conceptual sphere (information about the Magic Land of Earthsea) is constituted by domains (thematically homogeneous spaces within the conceptual sphere), the domains are constituted by parcels and sub-parcels (thematically homogeneous spaces within domains), which comprise concepts (information about the referents of PN). The data shows that THE MAGIC LAND OF EARTHSEA conceptual sphere has four domains: MAGIC WORLD (the parcels: Magicians, the School of Magic, Magic, Tools of Magic, Magic Beasts, and Magic Plants), ORDINARY WORLD (parcels: Nobility, Lower Orders, Beasts, and Artefacts), BELIEFS (parcels: Gods, Objects of Worship, and Holidays), and NATURAL ENVIRONMENT (parcels: Lands, Waters, and Stars, Constellations). The thematic parts (domains, parcels and sub-parcels) of THE MAGIC LAND OF EARTHSEA conceptual model differ in exposure of onyms' density that depends on the number of PN and their iterations in the text. High density of onyms points to accentuation and thus importance of the respective referents for the literary text. In the study, the onyms' density foregrounds THE MAGIC WORLD domain, which is compatible with the content of the literary text that narrates about the Magic Land of Earthsea with its territories, magic plants and beasts, with its inhabitants who believe in magic, create and use magic artefacts.

According to Semantics of Lingual Networks, possession of a PN by the referent is represented by the BPS of personification: "X-individual is PS-personifier (PN)". The Personifier, or a PN, can be non-motivated and motivated. In the latter case it represents a fragment of the referential meaning, or information about the possessor of the PN. This fragment, shaping the onym's inner form, agrees with one or several predicates of other BPS. Therefore, onyms may have one-, two-, three-, and four-predicate onomasiological structures. The PN of textual referents that belong to different domains of THE MAGIC LAND OF EARTHSEA conceptual sphere were analysed with regard to: the number of predicates in the inner forms of onyms, the frequency of different BPS employed for coining onyms at different derivational steps, and the respective naming processes of metonymy, metaphor, and narrowing of meaning.

In this dissertation, THE MAGIC LAND OF EARTHSEA multi-level conceptual space was also examined as a prototypical category constituted by the system of naming media (PN) whose onomasiological structures become prototypical members of the category or its peripheral members that demonstrate different degrees of proximity to the prototype.

The evidence obtained in this study of cognitive linguistic grounds of literary onyms opens a perspective for the further research which intends to design methodology for comparing the scope of information contained in the referential meaning of a literary onym, and the scope of information exposed in its inner form.

Key words: proper name, fantasy, cognitive linguistic analysis, conceptual sphere, matrix model, domain, parcel, onym's inner form, onomasiological structure, basic propositional schemas.